

4.3 LIIKUNTATOIMI

4.3.1 Kuntoradat

Arvioinnin taustaa

Arviointikohteena oli kuntien rakentamien ja ylläpitämien kuntoratojen tarjonta ja riittävyys. Arviointikohde sovittiin yhdessä opetusministeriön ja Suomen Kuntaliiton kanssa. Vertailukelpoisuuden saavuttamiseksi kohdeksi rajattiin valtakunnallisen liikuntapaikkarekisterin (LIPAS) liikuntapaikkatyypin 4320 mukaiset kuntoradat tai ladut, jotka ovat valaistuja ja ympärivuotisessa käytössä.

Kuntoradat ovat kuntoiluun, arkiliikuntaan ja ulkona oleskeluun tarkoitettuja lähiulkoilureittejä. Radoille on tunnusomaista, että ne ovat valaistuja, useimmiten rengasmaisia ja sijaitsevat lähellä asutusta. Radat voidaan jakaa vaikeusasteen mukaan helppoon, keskitasoiseen ja vaativaan kuntorataan. Helpot ja keskitasoiset radat soveltuvat kaikkien ulkoilijoiden käyttöön, kun taas vaativat radat on suunniteltu ja toteutettu kilpaurheilijoiden harjoittelun vaatimuksia vastaaviksi. Kuntorata on ihanteellinen liikuntapaikka terveysliikunnan harjoittamiseen ja se palvelee suuria käyttäjäryhmiä. Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo -tutkimuksessa selvitettiin vuonna 2000 mitä liikuntapaikkoja tulisi kansalaisten mielestä pitää liikunnan peruspalveluna. Kansalaisten mielestä kuntoradat olivat kaikista liikuntapaikoista toiseksi tärkein. Luonnon virkistyskäyttö 2000 -tutkimuksen mukaan lähiulkoiluun osallistuu 95 % suomalaisista. Kuntien virkistysalueille suuntautuvista lähiulkoilukerroista 77 % tapahtuu sellaisilla alueilla, jotka ovat kävelyetäisyydellä kotoa. Lähiulkoilukerroista vain seitsemän prosenttia suuntautuu alueille, joilla ei ole rakennettuja polkuja tai muita palveluja. Liikunnan merkitys kansalaisten terveyden, henkisen hyvinvoinnin ja työkykyisyyden edistäjänä on kiistaton. Säännöllinen liikunta on perustava edellytys yksilön terveydelle ja hyvinvoinnille kaikissa elämän tilanteissa.

Lainsäädännöllinen ja liikuntapoliittinen perusta

Liikuntalain keskeisenä arvopohjana on lasten ja nuorten sekä terveyttä edistävän liikunnan edellytysten luominen ja kehittäminen. Valtion ja kuntien tehtävänä on luoda edellytyksiä liikunnalle ja kuntien osalta edellytysten luomisessa on kyse lähinnä liikuntapaikkojen rakentamisesta ja ylläpitämisestä. Kunnat kantavat päävastuun kuntalaisten ulkoilumahdollisuuksien turvaamisesta sekä virkistysalueiden ja kuntoreittien suunnittelusta ja toteuttamisesta. Valtion tukipolitiikassa etusijalle on asetettu lain mukaisesti laajoja käyttäjäryhmiä palvelevat liikuntapaikat.

Yhteiskuntapoliittiset tavoitteet, joihin arviointikohde liittyy, löytyvät lainsäädännön lisäksi myös kahdesta liikuntapoliittisesti merkittävästä asiakirjasta: Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2004 -strategia-asiakirjasta sekä valtion talousarviosta. Molemmissa liikunnan painopistealueiksi on valittu terveyttä edistävän liikunnan sekä lasten ja nuorten liikuntaolosuhteiden kehittäminen. Valtion talousarviossa on lisäksi mainittu, että liikuntapaikkojen rakentamispolitiikkaa tulee ohjata erityisesti laajoja väestöryhmiä palvelevien liikuntapaikkojen rakentamiseen. Keinot, joiden avulla opetusministeriö ja lääninhallitukset pyrkivät tavoitteita toteuttamaan, ovat resurssiohjaus valtion avustusten muodossa ja informaatio-ohjaus, jota toteutetaan tuottamalla rankentamisoheistoja ja tarjoamalla aiheeseen liittyvää koulutusta. Päättäjien toiminnan tavoitteena on kunnan ja kuntalaisten hyvinvoinnin parantaminen. Se edellyttää taloudellisia investointeja, ei kuitenkaan välttämättä suuria. Tärkeintä on luoda mahdollisuuksia liikkumisen lisäämiseen ihmisten päivittäisessä lähiympäristössä. Päättäjien tulisi ottaa liikunta yhdeksi merkittäväksi osaksi kuntasuunnittelua.

Arviointiaineisto ja -menetelmät

Liikuntatoimen peruspalvelujen arvioinnin tarkoituksena oli arvioida kuntien rakentamien ja ylläpitämien kuntoratojen tarjontaa ja palveluverkon riittävyttä. Aineiston hallittavuuden vuoksi arviointi rajattiin koskemaan ainoastaan valaistuja ja ympärivuotisessa käytössä olevia kuntoratoja. Valaisemattomat kuntopolut ja -reitit jätettiin tiedonkeruun ulkopuolelle. Arvioinnissa pyrittiin saamaan tietoa kuntoratojen tämänhetkisestä tilasta kunnissa sekä tulevaisuuden lisärakentamistarpeista.

Tiedonhankintakeinoksi sovittiin yhteistyössä läänien liikuntatoimen ja opetusministeriön kanssa kuntien liikuntatoimelle suunnattu kysely, joka osoitettiin kuntiin liikunta-alan asiantuntijalle, liikuntasihteerille. Erilliskyselyyn päädyttiin, koska aikaisempaa maakunnallista ja läänikohtaista tietoa kuntoradoista ei ole olemassa sellaisessa muodossa, jota voitaisiin arviointitietona sellaisenaan hyödyntää. Kyselyn yhteydessä lähetettiin valtakunnallisesta LIPAS-liikuntapaikkarekisteristä tuloste kunnan alueella sijaitsevista valaistuista ympärivuotisista kuntoradoista. Kuntia pyydettiin vastausten antamisen yhteydessä tarkistamaan listan ajantasaisuus ja tarvittaessa päivittämään kuntoratoja koskevat tiedot. Vastausprosentti Itä-Suomen läänissä oli 87,5 % ja siltä osin kyselyn tuloksia voidaan pitää riittävän kattavina.

Kuntoratojen tarjontaa ja palveluverkon riittävyyden tavoitetasoja ei ole määritelty säädöksissä valtakunnallisesti tai maakunnallisesti eikä muutenkaan ohjeistettu esimerkiksi ministeriön ohjein ja päätöksin. Tavoitetasoja haetaan saatua aineistoa vertailemalla ja hyödyntämällä aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä.

Liikuntapaikkapalvelujen vaikuttavuuden arvioiminen on ongelmallista, koska tietoja liikunnan harrastuksesta, siinä tapahtuvista muutoksista tai vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen maakunnallisesti vertailtavassa muodossa voidaan saada vain hyvin pitkäkestoisilla selvityksillä.

Arviointikysymykset

Kunnan kuntoratojen määrä
Kuntoratojen käyttö
Kuntoratojen saavutettavuus
Kuntoratojen varustetaso
Kuntoratojen soveltuvuus lasten ja ikääntyneiden käyttöön
Kuntoratojen tulevaisuuden lisärakentamistarpeet

Arviointimittarit

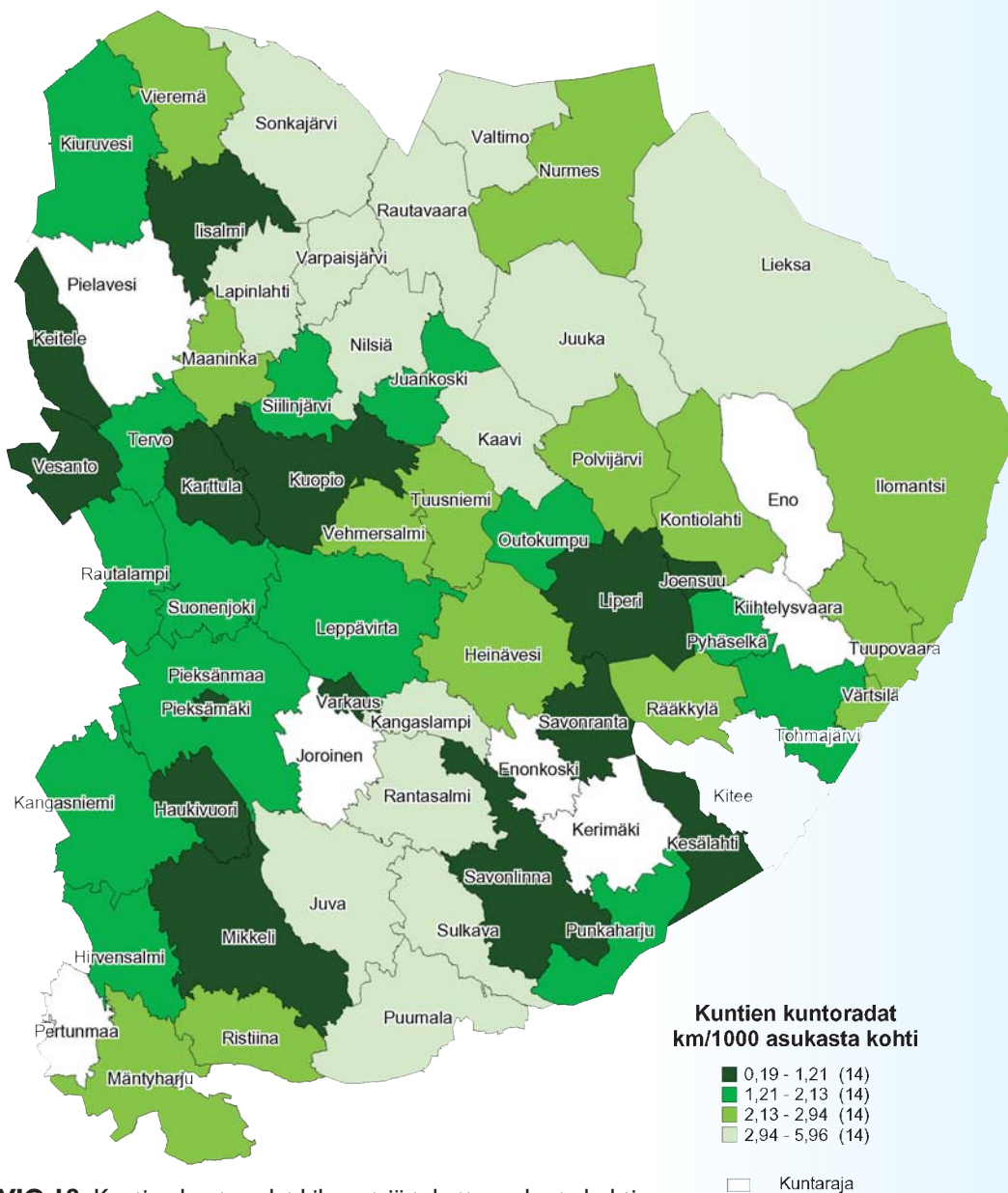
Lukumäärä ja yhteenlaskettu kilometrimäärä
Vastausten jakaumat
Vastausten jakaumat
Vastausten jakaumat
Vastausten jakaumat
Vastausten jakaumat

Aineisto

Kuntoratojen määrä Itä-Suomen läänissä noudatti samaa suhdetta kuin on kuntien määrä maakunnittain koko läänissä. Kuntoratakilometrit tuhatta asukasta kohti eivät oleellisesti eronneet toisistaan maakunnittain. Koko läänissä oli keskiarvona 1,57 kilometriä kuntorataa tuhatta asukasta kohti, jota voidaan pitää yleisenä tavoitetasona (Taululukko 18).

TAULUKKO 18. Kuntoratakilometrit maakunnittain sekä maakunnan keskiarvo kilometriä tuhatta asukasta kohti

Maakunta	Kilometrit	Km/1 000 asukasta
Etelä-Savo	240,7	1,64
Pohjois-Savo	359,1	1,46
Pohjois-Karjala	253,6	1,69
Itä-Suomen lääni	853,4	1,57

KUVIO 18. Kuntien kuntoradat kilometriä tuhatta asukasta kohti

Kuntoratojen käyttö oli suositumpaa talvella kuin kesällä. Tiedot perustuvat pääosin arvioon, koska nykyisin enää hyvin harvoilla kuntoradoilla on käytössä suoritusten kirjausvihkoja.

Kuntoratojen kunnossapidosta vastaava hallintokunta oli yleensä kunnissa liikuntatoimi (57 %). Pohjois-Karjalassa se oli kuitenkin useimmin tekninen toimi (67 %) (taulukko 19).

TAULUKKO 19. Kuntoratojen kunnossapidosta vastaava hallintokunta

Maakunta		Liikunta- toimi	Tekninen toimi	Puisto- toimi	Ympäristö- toimi	Muu	Yhteensä
Etelä-Savo	kpl	11	1			2	14
	%	78,6 %	7,1 %			14,3 %	100 %
Pohjois-Savo	kpl	13	4			3	20
	%	65,0 %	20,0 %			15,0 %	100 %
Pohjois-Karjala	kpl	4	10			1	15
	%	26,7 %	66,7 %			6,7 %	100 %
Itä-Suomen lääni	kpl	28	15			6	49
	%	57,1 %	30,6 %			12,2 %	100 %

Arviot kuntoratojen saavutettavuudesta osoittavat, että ne olivat 93 prosenttisesti helposti saavutettavissa koko Itä-Suomen läänissä.

Valtaosin kuntoradat soveltuvat myös lasten ja ikääntyneiden käyttöön, sillä vaikeimpiin maastokohtiin on usein tehty helpompi kiertotie.

Varustetaso kuntoradoilla oli joko välttävä tai hyvä koko läänissä (67 %), mutta taso oli huono noin viidesosassa kunnista (23 %). Tilanne oli paras Pohjois-Karjalan maakunnassa (81 %).

Kunnat, joissa oli eniten kuntoratoja, eivät kuitenkaan sijoittuneet kärkipäähän, kun kilometrimäärät laskeaan tuhatta asukasta kohti. Asiaan vaikuttavat tietenkin väestöpohja sekä kuntarakenteen muoto asuntoalueineen. Myös vesistöjen määrä on vaikuttava tekijä. Esimerkiksi Kuopion kaupunki, joka talvella sijoittuu koko maan kärkijoukkoon hiihtolatuksen määrässä, ei tässä arvioinnissa päässyt lähellekään edes koko läänin tavoitetasoa 1,57 kilometriä tuhatta asukasta kohti ympärivuotisten kuntoratojen osalta (taulukko 20).

TAULUKKO 20. Kunnat, joissa on eniten kuntoratoja (12)

Kunta	Lukumäärä	Km/1 000 asukasta
Kuopio	23	0,635
Mikkeli	17	1,026
Kontiolahti	13	2,528
Lieksa	11	3,821
Savonlinna	11	1,089
Siilinjärvi	10	1,526
Rantasalmi	9	5,524
Iisalmi	8	1,148
Juuka	8	4,809
Mäntyharju	8	2,353
Pieksänmaa	8	1,714
Varkaus	8	1,098

Kuntoradat on rakennettu Itä-Suomen läänissä valtaosin 1980- ja 1990-luvuilla (64 %), mutta 2000-luvulla kokonaismäärä on kasvanut noin kolmasosalla (35 %).

Kuntien arvion mukaan lisärakentamistarvetta tulevaisuudessa kuitenkin oli koko läänissä 63 % ja erityisesti Pohjois-Karjalassa. Arviossa oli myös mukana kuntoratojen perusparantaminen ja laajentaminen (taulukko 21).

TAULUKKO 21. Kuntien arvio valaistujen kuntoratojen perusparannus- tai laajennustarpeesta

Maakunta		Kyllä	Ei	En osaa sanoa	Yhteensä
Etelä-Savo	Kpl	9	6	1	16
	%	56,3 %	37,5 %	6,3 %	100 %
Pohjois-Savo	Kpl	14	10		24
	%	58,3 %	41,7 %		100 %
Pohjois-Karjala	Kpl	12	4		16
	%	75,0 %	25,0 %		100 %
Itä-Suomen lääni	Kpl	35	20	1	56
	%	62,5 %	35,7 %	1,8 %	100 %

4.3.2 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Johtopäätökset

- Kuntoradat ovat kuntalaisten kannalta tärkeitä. Niiden käyttö on erityisen suosittua talvella.
- Kuntoratojen määrä tuhatta asukasta kohti vaihtelee kunnittain merkittävästi. Läänin keskiarvo on 1,57 kilometriä tuhatta asukasta kohti.
- Kuntoradat ovat helposti saavutettavissa. Lisäksi ne soveltuvat pääosin kaikille ikäryhmille.
- Kuntoratojen lisärakentamis- ja peruskorjaustarve Itä-Suomessa on suuri. Kuntoratojen varustetasossa on selkeitä puutteita monissa kunnissa.

Toimenpide- ja kehittämis ehdotukset

- Lähialueille sijoituvia, päivittäisiä liikuntamahdollisuuksia tarjoavia ympärivuotisia kuntoratoja tulee edelleen lisätä varsinkin niissä Itä-Suomen läänin kunnissa, jotka jäävät alle läänin keskiarvon 1,57 kilometriä tuhatta asukasta kohti. Näitä kuntia oli 19 (34 %).
- Suoranaisten taloudellisten panostusten ohella päättäjien tulee ottaa liikunta yhdeksi merkittäväksi, monitahoista yhteistoimintaa edellyttäväksi kuntasuunnittelun osaksi.
- Itä-Suomen läänin kuntoratojen tavoitetasoksi asetetaan vähintään maakunnittainen keskiarvo 1,5 kilometriä tuhatta asukasta kohti.
- Kuntien tulee valmistaa opaskarttoja kuntoradoista LIPAS-rekisterin tietoja käyttäen.
- Tärkeintä on luoda lisää liikkumismahdollisuuksia ihmisten päivittäisessä lähiympäristössä.

Lähteet

Liikuntalaki (1054/1998)

Liikuntapaikkarakentamisen suunta 2004 -strategia-asiakirja